

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Tyrševa cesta št. 17

Naročnina četrletno 15 din

za pol leta 30 din

za vse leto 60 din

Posamezne številke 1.50 din

V zamestvo celoletna naročnina 90 din

Ljubljana, 27. januarja 1939.

Upravištvo: Ljubljana, Tyrševa cesta 17

Poštočkovni račun:

Ljubljana št. 16.176

Rokopisov ne vračamo

Oglasi po tarifu

Tiska Zadržna tiskarna (M. Blejec) v Ljubljani

Pogled z obeh strani

Pij XI.: In vendar so — brez nepremišljenosti se lahko reče — socialne in gospodarske razmere naše dobe za premnoge ljudi največja ovira, da ne morejo skrbeti za tisto eno, ki je potrebno, namreč za večno življenje. »Quadragesimo anno 131.)

»Slovenec« je nedavno priobčil sestavek, v katerem je obravnaval vprašanje, zakaj kakor drugod tudi pri nas pada število rojstev. Pokazal je tudi na vzroke in dejstva tega pojava, ali bolje, na del vzrokov in dejstev. Dejstvo, da se zlasti premožnejši sloji in narodi izogibljejo številnim družinam, je posplošil in razglasil za obče veljavno. In tako je utesnil — za ta njegov primer pravilno — vse vprašanje na navedeno osnovo: ker te ni, zato se odtegujejo premožni posamezniki in narodi žrtvam za otroke, in zato gre tudi pot takih narodov navzdol, v prepad.

Vprašanje padanja rojstev pa nima samo navedene strani, ima tudi stvarno. In ne boje se samo premožni ljudje številne družine, marveč tudi reveži se je boje, četudi popolnoma iz drugih razlogov. Medtem ko prvi ne marajo mnogo ali sploh nič otrok, ker jih je strah, da jim bodo prikrasili udobnost življenja, se jih boje drugi, ker vidijo, da bi jih pri najboljši volji in pri največjem lastnem pomanjkanju ne mogli preživljati, ker se zlasti po pravici boje, da bodo njihovi otroci premalo odporni stopili v življenje, če jih sploh že prej ne bo pobrala bolezen siromakov, jetika, in da bodo tako propadali in propadli telesno in npravno. In če se je še mogoče prerekati o tem, koliko je takih revežev, enega ne bo mogel oporekati nihče, da jih je in da jih je tudi čedalje več.

Prav k tej točki je zastavil pero naš dopisnik. Da ima vprašanje tudi navedeno stran, to je priznal takoj v začetku svojih izvajanj, in zdi se nam, da dovolj razločno, ko je zapisal, da ga ni med nami, ki ne bi pozdravil dobrega namena »Slovenca«, in da se »strinja z njegovim poudarkom morale in vere«. Seveda pa ni mogel mimo dejstva, da je ponekod in zlasti pri nas prav revščina tudi med tistimi vzroki, ki povzročajo padanje rojstev. Zato je na to dejstvo opozoril, pri tem pa posebej tudi pokazal, da ne gre, istiti bogato Švico in revno Slovenijo in iz take primerjave izvajati kakršne koli sklepe. Samo na enostranost, gledati na celo vprašanje zgolj z navedenega vidika, je opozoril naš dopisnik. Ni torej tega vidika hotel bititi ali celo zametavati, samo spopolniti ga je hotel z drugim.

»Slovenec« se je na ta naš sestavek odzval kar trikrat. Ko je naš dopisnik opozarjal tudi na stvarno stran vprašanja, je razglasil, da je zato naše »slovenstvo v levičarski vpregi« in da »jemljemo v zaščito marksistično materialistično gledanje življenja in zgodovine«.

Predvsem ne pojde nobenemu v glavo, da bi bilo že to marksistični materializem, če je naš sodelavec opozoril, da nima življenje samo dušno-nravnstvene strani, ampak tudi stvarno. Kajti sicer bi morala biti materialistična tudi zgoraj navedena papeževa okrožnica, ki nedvoumno misli in vključuje tudi take primere.

Sicer pa, oglejmo si vso stvar še s praktične, življenjske strani in glejmo pri tem na naše posebne slovenske razmere.

Logično bi najprej izhajalo iz osreditve vsega vprašanja zgolj na njegovo navedeno plat, da stvarna stran človeškega življenja sploh ne vpliva nanj, ali vsaj ne v taki meri, da bi navedeno odgovornost zmanjševala ali celo sploh odpravljala.

Pred vsem naj povemo, da nameravamo govoriti samo o vplivu revščine na omejevanje rojstev. Bogate družine se nas v našem primeru ne tičejo. Tu ima »Slovenec« brez dvoma prav, in to mu je dejansko tudi priznal naš dopisnik. In tudi v tem pogledu ima prav tako on kakor od njega navedeni »Hrvatski dnevnik«, da imajo ravno siromašni sloji največ otrok.

Ali prav tako je gotovo, da so tudi pri revščini neke meje, izpod katere družine ne morejo uspevati, in da so te meje različne glede na družbeni ustroj prebivalstva. Nujno ima otroško bogastvo revnih družin svojo mejo tam, kjer neha mogočnost preživljanja. In kakor radi vsakdo računa s prožnostjo in upogibljivostjo te meje, meja je. Prav tako je gotovo, da je to mejo obilno slovenskih družin že davno ne samo doseglo, ampak tudi prekoračilo. Naj bi vsak, ki o tem dvomi, odprl anketo med prizadetimi. Pokazala se mu bo slika, kjer o nasladih in uživanju življenja že zato ne more biti besede, ker je še za životarjenje vsega premalo.

Med revnimi pa so glede preskrbe otrok na najslabšem delavci. Kmet, tudi ubožen bajtar, si še kako pomaga. Ima streho nad glavo, za katero mu ni treba plačevati najemnine. Ima kravico, ali vsaj nekaj drobnice, ki mu daje mleko, s katerim je že preskrbljeno za dober del prehrane, posebno otroške. In tudi sicer so mu otroci v manjše breme. Komaj so za silo odrasli, mu pomagajo pri delu, pasejo mu živino. Marsikaterega očetovega zaslužka bi ne bilo, če bi mu otroci ne odvzeli vsaj nekaj lajšega dela.

Vse drugače je v delavčevi družini. Prav vse do zadnjega mora za otroke kupiti v trgovini. Kot najemnik s številnimi otroki ni priljubljen, in le prečesto mu hišni gospodar prav zaradi otrok nekaj pribije, kar je vse dejansko kazni za očeta z večjo družino. A če so včasih njegovi otroci vsaj odrasli prišli razmeroma lahko do dela in zaslužka, je to vsaj pri nas v Sloveniji velika težava. In tako mora delavec — oče, z zaslužkom, ki je po navadi globoko pod eksistenčnim minimom, rediti še nekaj otrok, seveda rediti tako, kakor jih pač more rediti.

Strahotna naloga zanj, strahoten zgled za njegovo okolje, a največ za njegove otroke same. In če se ti, odrasli, pomišljajo in premišljajo, preden ustanove novo družino, tedaj je to čudno kvečjemu za takega, ki ne ve, kaj je revščina in pomanjkanje.

Prav Slovenci pa imamo v naši državi najmanj kmečkega prebivalstva in največ delavstva, a zlasti največ brezposelnega delavstva.

Menda ni treba, še nadalje dopovedovati, da ne more imeti otrok in se brigati zanje človek, ki nima lasnega ognjišča, ki se potika iz kraja v kraj za priložnostnim zaslužkom, ali ki je večino leta ali pa sploh zmeraj brez dela in zaslužka. Tak se pač hočeš nočes otepa otrok z vsemi sredstvi, dovoljenimi in nedovoljenimi. Na vse povrh je pa tak človek in taka družina še kakor svaričen in strašilen zgled za marsikoga, ki bi si sicer hotel ustanoviti družino, a se bolj ali manj po pravici boji, da ne bi spravil v nesrečo prav tistih, ki jih ljubi in ki bi jih ljubil. In taki ljudje niso najslabši med nami!

Nedavno tega smo brali, da je splavila mlada dekle, ker se je bala, da bo ob službo. Če bi tega strahu ne bilo, to se pravi, če bi ne bilo gospodarske stiske, ki je prav pri nas v Sloveniji najhujša, večja, kakor kjerkoli v Jugoslaviji, in če

bi ne bilo njenega neizogibnega nasledka, brezposelnosti, tedaj bi danes živel njen otrok.

In koliko drugih z njim! Kajti vsakdo ve, ki zasleduje take žalostne pravde, da ravno pri revnih dekletih, pri delavkah, vsaj praviloma ne povzročajo splavljanja nagibi, ki odločajo pri imoviti ženski: želja po udobnosti in nemotenem uživanju življenja. Toda strah pred tem, da ne samo ona sama ne bo mogla od česa živeti, ampak da bo še manj mogel živeti pričakovani otrok, to goni danes toliko sicer vestnih in poštenih žensk k obupnim dejanjem.

Volja do omejevanja številnih družin je postala v sodobnem svetu in pri sedanjih gospodarskih razmerah tako močna, da je tudi katoliška cerkev sprejela in priznala tako imenovani Knaus-Oginov nauk. Ta nauk pa ne uči nič drugega, kakor dejansko, zavedno in načrtno omejevanje in zadrževanje rojstev, in izhaja iz spoznanja, da imajo in morajo imeti najvestnejši, torej najboljši starši dolžnost, misliti in skrbeti za to, da svoje otroke ne samo vzgoje, ampak da jih vzgoje za neoporečne in dobre ude naroda in družbe, kar pri revni in številni družini ni vselej mogoče.

Pri Slovencih pa je prav zaradi našega ubožanja v znamenju centralizma gotovo bogatija v manj primerih vzrok padanja rojstev, kakor revščina. Tudi na kmetih, med kmečkimi sinovi in hčera, je zaradi revščine čedalje manj mogočnosti, da bi si mogli ustanoviti družine. Naš kmečki stan propada, z južnim kmetovalcem spričo slabše zemlje in manjše posesti čedalje težje tekmuje. In čedalje več je kmečkih hiš, v katerih gospodarji in gospodinjice bratje in sestre, kajti, če bi poskušali tako posestvice deliti ali plačevati dote iz njega, bi šlo vse skupaj na boben, in še ob sedanjo borno bitno mogočnost bi bili.

Vsa ta zadeva ima pa še neko posebno plat.

Svoje dni je prav s podobnimi dokazi razlagal naše nazadovanje nacionalističen list. Seveda se je izražal drugače, cinično, govoril je samo o strahu Slovence pred otročjo posteljo, toda v bistvu je trdil isto. Kajti — seveda — opisovanje in ugotavljanje gospodarskih vzrokov za padanje naših rojstev centralistično-nacionalističnemu listu ni moglo iti v priklad.

A če bo slišal še naš južnjak o teh stvareh, če bo bral, da je bogastvo tisti poglavitni vzrok, ki povzroča padanje rojstev pri nas Slovencih, tedaj bo pač sklepal, da je ta naša bogatija nekaj slabega za naš narod. In če že ne bo resno tako mislil, vsaj rekel bo lahko, da bo napravil našemu narodu še uslugo, če mu odpravi vzroke tega njegovega nazadovanja. A na nas same bi se po pravici mogel sklicevati pri tem.

Kako bo to storil, o tem pa danes ne mislimo govoriti. Saj razlagamo te stvari že osmo leto. In tudi drugod so bile že dovoljkrat obrazložene.

H koncu naj pa samo še malo višje pribijemo način polemike, ki hoče na vsak način po fašističnem receptu razglasiti vsako nasprotno mnenje za materialistično in marksistično, četudi je očitno za tistega, ki je prebral samo danes navedena stavka našega dopisnika, da je njegov sestav v načelu nematerialističen in nemarksističen.

Majhen narod se je uveljavil

Večkrat smo že v našem listu opozorili na Retoromance ali Romaunce v Švici, ki štejejo samo 40.000 duš, pa jim vendar ne prihaja na misel, da bi izdali svoj jezik in svojo omiko in se stopili z Italijani, čeprav sta si njihov jezik in italijanščina skoraj toliko sorodna, kakor katera koli dva slovanska jezika, in četudi sta si njihova in italijanska omika mnogo bližji, kakor na primer slovenska in hrvaška, ali hrvaška in srbska, ali celo

slovenska in srbska. Poročali smo tudi, da je svobodoljubna in demokratična Švica priznala romaunski jezik za državni jezik kljub majhnemu številu ljudi, ki ga govorijo.

»Istra«, ki zastopa koristi Slovencev in Hrvatov za mejami naše države, je priobčila pod naslovom »Retoromaunsko vprašanje« obsežen sestavek o tem vprašanju, ki ga je napisal Peter Pavlovič, in ki ga spodaj ponatiskujemo. Pri tem opozarja-

Modno blago

Nogavice, rokavice, vsakovrstno damsko in moško perilo, žepni robci, brisače, ščetke, krojaške in šiviljske potrebščine kupite

n a j u g o d n e j e p r i

Petelinc, Ljubljana

ob vodi, blizu Prešernovega spomenika

mo tudi na pojav, kako se zbuja narodna zavest Ladincev na Južnem Tirolskem in Furlanov, naših narodnih mejačev, ki pripadajo kakor Romaunci istemu narodu Ladincev. Ured.

Švica je, kakor znano, od leta 1848, dalje federativna država. Sestavlja jo 22 kantonov, ki so razdeljeni v 25 republik. Od teh kantonov je eden, namreč Tičinski kanton italijanski. Ta kanton obsega skoraj vse zgornje porečje Tičina, brez severovzhodnega dela, ki pripada kantonu Graubünden. Njegova površina meri 2815 km². Proti severu ga ločijo od ostalih švicarskih kantonov silno visoki gorski grebeni. Proti jugu pa se odpirajo razne doline v lombardsko nižavo. Po štetju iz leta 1950, je imel ta kanton okoli 160.000 prebivalcev. Od teh je bilo okoli 11.500 Nemcev, ostali (z izjemo kakih 200, ki odpadejo na druge narodnosti) so skoraj vsi Italijani, med njimi pa je približno renjokolov. Glavno mesto kantona je Bellinzona z 10.700 prebivalci. Večji mesti pa sta Lugano z 22.600 in Locarno z 12.000 prebivalci.

Severovzhodno od Tičinskega kantona je kanton Graubünden, ki ga pa že loči od severoitalijanske nižave visoko gorovje. Le trije mali izrasli segajo še tostran grebena. V tem kantonu živijo ob zgornjem toku Ina (v Engadinu) in Rena Romaunci. Čenijo jih na okroglo 40.000.

Za tičinski kanton in mejne predele graubündenskega kantona so začeli Italijani sistematično rabiti izraz »Italia svizzera«, ki so ga pa skovali že pred vojno. Ime in njegova dosledna uporaba v italijanskem tisku v sami Italiji odkriva dovolj jasno težnjo in program, ki se za njim skrivata. Kot reakcija proti temu izrazu ali pa tudi morda z lastnim ofenzivnim namenom je nastal izraz »Südschweiz«.

Ta izraza spominjata na podobna izraz »Südtirol« in »Venezia Tridentina« za ozemlje, ki je bilo pred vojno in je po vojni v izmenjeni obliki sporni predmet med Italijani in Nemci.

Sorodnost pa je tudi v stvari sami. Kakor so Italijani pred vojno ustvarili iredentizem v Južnem Tirolu, tako so v povojnem času do skrajnosti ojačili zanimanje za tičinski kanton. Pri tem pa se niso mogli sklicevati na morebitno zatiranje tičinskih Italijanov, saj imajo ti prav vse pravice v vseh panogah javnega življenja in so dejanski v kantonskem svetu gospodarji lastne usode. Švicarska konfederacija je bila celo pripravljena tem pičlim 100.000 švicarskim Italijanom ustanoviti italijansko univerzo, proti čemur pa so nastopili Italijani v kraljevini, ker bi s tem Italijani iz Švice prenehali študirati na italijanskih vseučiliščih. Zato je skušala Italija uveljaviti druge argu-

mente. Začela je pretiravati nevarnost ponemčevanja, ki da preti tičinskemu kantonu, in ni pri tem varčevala z najhujšimi napadi ne samo proti švicarski republiki, kjer imajo Nemci večino, temveč tudi proti Nemcem v rajhu. Zanimivo je, da so še pred protizidovsko kampanjo v Italiji napadali zlasti nemški židovski element v Švici. Nevarnost pa očitno ne more biti posebno velika, saj se je število Nemcev v Tičinu v zadnjih tridesetih letih komaj podvojilo od 5.400 na 11.500. Večja nevarnost, kakor iz množine Nemcev, izvira seveda iz njihove kvalitete. Ti Nemci so namreč po veliki večini kvalificirani uradniki, zdravniki, inženirji, stavbeniki, obrtniki-specialisti in hotelirji.

Temu prirastku nemškega elementa stoji nasproti nazadovanje italijanskega prebivalstva zlasti v revnih gorskih dolinah sosedne Italije, vendar je skušala Italija prav iz tega demografskega momenta in iz gospodarskih razlogov, ki se v njem izražajo, kovati kapital. Sprožila je namreč idejo, da naj se zrušijo carinske meje med tičinskim kantonom in Italijo. S tem bi pač Italija gospodarsko neovirano penetrirala tičinski kanton in ga tako postopoma priklenila nase, dokler ne bi sledila politična aneksija. Uradna Italija je sicer vedno zatrjevala, da nima iredentističnih namenov, toda dejstva sama so govorila drugače. O tem priča zlasti proces proti krogu okoli lista »L'Adula« leta 1956, ki je dal povod, da je švicarska federacija leta 1957 sprejela poseben zakon za zaščito svoje teritorialne integritete.

Vsi ti naklepi Italije pa so naleteli predvsem na odpor pri samih švicarskih Italijanih, ki se nikakor niso mogli navduševati za fašistično Italijo. Zato se je vsa akcija omejila na italijanske državljane v tičinskem kantonu, ki imajo tam svoje fašistične in konzularne šole in svoja fašistična glasila. Švicarski Italijani sami so proti vsaki odcepitvi od švicarske federacije in zaradi tega je tudi ponovno prišlo do konfliktov, o katerih je tudi naš list ob svojem času poročal. To nasprotovanje se je pokazalo še posebej pri volitvah v kantonski svet leta 1956, ko ni fašistična lista kljub silni agitaciji dobila niti enega mandata.

Kakor se niso italijanske aspiracije v Južnem Tirolu omejile na etnografsko italijansko ozemlje, temveč so segale veliko dalje proti severu, do Brennerja, tako se tudi glede Tičina etnografskim težnjam pridružujejo prave imperialistične zahteve, ki segajo še onstran gorskega grebena, ki zapira tičinsko porečje, do Piz Sola in do Silvrette. In čudno, zopet vidimo podobnost z Južnim Tirolom! Kakor so bile na ozemlju, ki so ga Italijani po svetovni vojni dobili na Južnem Tirolskem, v nekaterih gorskih dolinah poleg

Nemcev še ladinske narodnostne skupine, tako je na švicarskem ozemlju onstran etnografske meje, na katero aspirira Italija, v dolinah Ina in Rena romanska jezikovna skupina, ki je v tesnem sorodstvu s tirolskimi Ladinci. Že leta 1875, je Furlan Graziadeo Isola Ascoli razglasila neodvisnost romanskega, ladinskega in furlanskega dialekta od italijanščine in je videl v njih neko posebno »ladinsko skupnost«, ki sega od St. Gotharda v Švici do Rižane v Istri. Res je sicer, da so zlasti po vojni razni italijanski jezikoslovci skušali zavreči to trditev svojega prednika, posebno ker so to narekovala nove razmere. Saj je po svetovni vojni pripadlo Italiji 96% vseh »Ladincev« ali, kakor jih tudi imenujejo, »Retoromanov«, namreč vsi Furlani in tirolski Ladinci. Onstran italijanskih meja so ostali samo Romaunci. Italija skuša sedaj zbrisati razlike med ladinskim in furlanskim jezikom na eni ter italijanščino na drugi strani. S tem hoče za vselej zatreti možnost, da bi iz teh dialektov nastal jezik, obenem pa je hotela s tem izpodkopati samostojnost romanskočin in Romaunce tako razglasiti za del italijanske jezikovne družine, s čimer bi lahko utemeljevala svoje teritorialne aspiracije. Toda Romaunci so jo prehiteli. Njim ni bila posebno všečna taka velika, nenadna ljubezen fašistične Italije. Zato so leta 1957, dosegli, da je švicarska federacija razglasila »retoromanščino«, to je skupino kakih sedmih dialektov, ki jih govore v kantonu Graubünden, za »četrti državni jezik«. Romaunci so se samovoljno poslužili obrambnega sredstva proti tujim aspiracijam, kakršnega je nekaj let prej uporabila angleška vlada na Malti, ko je razglasila »malteščino« za javno priznan jezik.

S tem ukrepom švicarske federacije pa ni videla Italija samo preprečene svoje aspiracije, temveč je imela ta ukrep celo za izzivanje, ker utegnejo s tem biti prizadeti tudi Ladinci v Italiji.

Boj za Italijane v Tičinu in Romaunce je dosegel svoj višek v letih 1956 in 1957. Od tedaj se je nekoliko polegel. Vzrok moramo iskati v tesnejši zvezi med Italijo in Nemčijo. Os Rim-Berlin ne dopušča ostrejših izpadov Italijanov proti resnični in umišljeni nemški penetraciji v tičinski kanton, kakor ne dopušča tudi odkrite agitacije za Nemce v Južnem Tirolu. Nedvomno pa je Italija spričo novih razmer vsaj prehodno močno zadržala svoje aspiracije glede Tičina, kajti s forsiranjem tega problema bi samo pospešila podobne aspiracije Nemčije na nemški del Švice. Pri tem pa bi seveda Nemčija odnesla levji del in Italija bi imela Veliko Nemčijo za mejača ne samo na Brennerju, temveč tudi na St. Gothardu.

Mnenje hribovca

Glede na »Slovenčev« polemiko z našim sestavkom »Slovenija in Švica« v zadnji številki smo prejeli iz Savinjske doline še tale dopis.

Ured.

Stvarno in dobrohotno ugotovitev, ki jo je zapisala zadnja številka »Slovenije« glede vzroka za nazadovanje rojstev med slovenskim ljudstvom, je nekdo porabil v »Slovencu« kar za celo veliko polemiko, tako, da že moram dodati k temu tudi svojo besedo, kako gledamo na stvar preprosti ljudje, z naravnimi petimi čuti, pa brez politike in tendence. Pojav, da imajo ravno premožnejši sloji manj potomcev kakor ubožni, je tako star, kakor so stara različna mesta. Da prebivalstvo v mestih polagoma, bodisi iz bioloških, bodisi naravnih razlogov hira na potomstvu in množitvi, je zgodovinska resnica, kakor je tudi zgodovinsko dejstvo, da je dežela, kmečko prebivalstvo

bilo vedno neusahljiv vir za obnovo in pomladitev mestnega prebivalstva. Res se je pojavilo padanje rojstev tudi v bogatih pokrajinah, kakor n. pr. pri nas v Slavoniji in Banatu. O tem je Janez Trdina svoje dni pisal izčrpno. Te sadove Malthusovih naukov, sprejetih pred 80 leti od desno vprežene inteligence, bo pač moral prizadeti narod, ki se ga tiče, odpraviti in ozdraviti, za kar je danes najbolj priljubljeno sredstvo premirjanje. Najsi bo vzrok malega števila blaginje dotičnega prebivalstva njegova egocentrična usmerjenost ali padla morala, ima pa vendar naravni človek premije kot sredstvo za dviganje rojstev kot najbolj materialistično in človeka najbolj ponižajoče sredstvo. Premijski otroci... Uboga mati, ubogi otrok, ki se je rodil za premijo. Pri nas poznamo premirjanje do sedaj samo še pri živinoreji. Po naziranju pisca v »Slovencu« pa stoji za naš slo-

Dr. Jos. Regali:

Ob dvajsetletnici slovenske „Narodne galerije“

(Nadaljevanje.)

»Odsek za ureditev galerije« — udje tega odseka so bili dr. I. Cankar, dr. J. Mal, M. Sternem, dr. Stele, jaz in J. Zorman kot upravnik — je imel prvo sejo 17. novembra 1950. Odsek je vodil dr. I. Cankar. Že prej pa smo v odboru razpravljali med letom o tem, kaj naj bi prišlo v galerijo, da bi galerija res dosegla pravi namen. Bilo je dosti predlogov. Umetnostni zgodovinarji so hoteli predvsem pridobiti umetnostno gradivo iz Narodnega muzeja in iz škofijske zbirke, ker je bilo najlažje dostopno. Pridobljena je bila tudi Strahlova zbirka iz Stare Loke, za kar so se trudili že prej več let, Dr. Mal in dr. Stele s Sternenom zraven dr. I. Cankarja, ki so zastavili vse moči za to. Zorman je pomagal kot upravnik. Do resničnega prevzema gradiva iz »Narodnega muzeja« in iz škofijskega muzeja je prišlo še pozneje. Dr. Stele je seveda dal, kar je imel zbranega pri Spomeniškem uradu, z veseljem »Narodni galeriji«.

Ker se mi je pa zdelo, da vse to gradivo ne bo zadostovalo, da bi slovenska »Narodna galerija« vsaj približno podala slovensko umetnostno izročilo, sem sestavil pismen načrt o tem, kaj naj pride v galerijo in kako naj bi preuredili prostore, čeprav nisem umetnostni zgodovinar ne muzealist po poklicu. Skrbelo me je, da ne bi bila kljub gradivu iz »Narodnega muzeja« preveč uboga in ma-

lotna, ker so v preteklosti v »Narodnem muzeju« in škofijski zbirki shranjevali le tiste stvari, ki so jih cerkve izranžirale ali pa zasebniki slučajno prepuščali. Sistematično ni zbiral nihče. Bal sem se, da bo zbirka slovenske »Narodne galerije« dolga leta v bistvu ostala taka kot bo takrat, ko jo bomo odprli, in da se bo pozneje vsak otresal dela, češ saj je galerija že narejena in je vseeno, če je v nji nekaj stvari več ali manj. Bal sem se pa tudi prehudega »strokovnjakarstva« poklicnih umetnostnih zgodovinarjev, ki jim gre pri njih raziskovanju zaradi natančnosti dostikrat bolj za študijsko gradivo kot pa za reprezentativna dela. Zato me je skrbelo, da bi ne delala zbirka tistega estetičnega vtiska na zunaj, kakor bi ga po mojem mnenju morala in bi ga lahko, če bi bilo storjeno vse, kar je bilo treba. Koliko sta bila ves ta moj strah in skrb upravičena, presodi lahko še dandanes vsak, ki pozna sedanjo galerijsko zbirko in slovensko umetnostno zgodovino.

»Načrt za sestavo in ureditev slovenske Narodne galerije« sem končal o binkošti leta 1950, in sem ga nato predložil društvenemu odboru. Imel je 24 velikih, tesno pisanih strani. Ker je mogoče, da je ta načrt v arhivu »Narodne galerije« kje založen in da ne bo nikoli več prišel na beli dan, posnemam po njem poglavitno vsebino, ker se mi zdi, da je še danes živa potreba, da se sedanja zbirka »Narodne galerije« izpopolni in razširi, ker je bila sedanja galerija sestavljena v naglici in brez posebnih priprav zato, da je bilo vsaj nekaj narejenega. Ne domišljam si prav nič, da je bil moj binkoštni načrt iz leta 1950, kakšna iznajdba in da bi kdo drugi ne bil mogel napraviti bolj-

šega, vendar pa moram ugotoviti, da se še do danes ne reči ni nihče resno lotil, da je pa treba začeti sistematično iskati slovensko umetnostno gradivo iz vseh preteklih časov in da se je treba potruditi za pridobitev že znanih starih umetnin, ki spadajo v »Narodno galerijo«, čeprav bi bile pri tem lahko hude ovire. Delo je treba zastaviti na široko in po jasnem načrtu, čeprav je seveda tudi vredno pohvale na primer zbiranje posameznih gotških predmetov. V načrtu iz leta 1950, sem najprej predlagal načela in sistem* za zbirko, potem sem pa tudi opisal posamezne oddelke in prostore in tudi navedel vsako posamezno sliko, ki naj bo obešena v vsakem oddelku, prav tako sem pa imel v načrtu tudi poseben prostor za kiparstvo, cizelarstvo in kolajnarstvo. Po mojem načrtu bi bilo prostore v prvem nadstropju »Narodnega doma« čisto drugače prezidati kot so prirejeni sedaj. V načrtu sem imel 16 oziroma 17 razstavnih prostorov (sedaj jih je le 11), v srednji veliki dvorani (sedaj imenovani: baročna dvorana) naj bi bil narejen vmesni strop iz stekla, severna okna, ki so bila vazidana l. 1928, bi bilo treba spet odpreti; srednjo dvorano pa predeliti po dolgem s steno, da bi nastali iz sedanje dvorane dve dvorani.

* Ta načela sem v prejšnjih sestavkih že večkrat mimogrede omenjal in naj mi bralci oprostite, da te misli ponavljam. Ponavljam jih pa zaradi zveze in popolnosti in pa, da vsak lahko presodi, koliko so bila ta načela izpolnjena in koliko je bil sistem pri snovanju sedanje galerijske zbirke upoštevan in kje je treba zastaviti z delom v prihodnje.

Pisatelj.

(Dalje prihodnjič.)

venski narod trditev, da bi bila blaginja nekako prvo leglo za egocentrične nagone in v drugo še višji vzrok zmaterializiranega pojmovanja družbe in človeka. Torej je pri nas za Slovenijo povod za nazadovanje rojstev ali materialna blaginja ali pa padec splošne morale ali pa oboje. Zastrimo si oči, da kaj takega še kedaj ne beremo! Slovenska blaginja, padec morale pri današnji družabni in politični strukturi? Hm!

Mi na deželi pa vidimo vsak dan, da je stvar takale. Dežela in ljudstvo sta od nekaj zalagala s svojimi otroki mesta in meščanstvo. Vkljub temu je bil še vedno velik prirastek slovenskih zibelk. Odkar pa sinovi ne morejo prevzemati posestev, bodisi od živih, bodisi za rajnimi starši, tako da ostanejo cele domačije po več let brez naslednika, ki ne zmore poravnati visokih raznih prenosnih pristojbin, odkar sedijo doma neporočene hčerke in čakajo na svojega ljubega, če bo kje dobil delo.

Demokracija in sožitje narodov

Leta 1925. je izšla v Baslu v Švici knjiga: »Die vielsprachige Schweiz, eine Lösung des Nationalitätenproblems« (Mnogojezična Švica, Rešitev narodnega vprašanja), ki jo je spisal Hermann Weilenmann. Od nekaj gledajo narodi, ki ne morejo priti do političnega miru zaradi nasilnih sosedov v lastni državi, z zaviranjem na Švico. Kakor otok miru in reda je sredi valovanja narodne nestrpnosti in samogoltnosti.

Švico občudujemo, storimo pa prav malo, da bi se zgledovali po njej. Kajti vsak naš »državnik«, ko mu je dana priložnost in moč, da bi izvajal načela, ki so jih Švicarji že zdavnaj predstavili v življenje in za katere se je on sam ogreval v besedah — vzdihuje v državotvorni zamaknenosti: »O, saj bi jako rad, toda, veste, politične razmere — in naš narod — in naše stranke — in sploh!»

Pa je uganjal dalje politiko, ki poraja prav te namere, kvari narod in stranke, vzgaja ljudi za podložnike, namesto za državljane. Kajti njemu je tako kazalo in tudi neslo mu je. In prav nič bi mu ne neslo, če bi se smelo ljudstvo samo vladati v iniciativi in referendumu, če bi moral on delati za ljudstvo in ne ljudstvo zanj, in če bi moral tvegati, da dajejo sodobni državljani vsak hip njegova dela na preskušnjo, če se ujemajo s poštenostjo in resnico.

Ne more biti političnega napredka brez zgoje ljudstva, kakor je živi zgled, ki nam ga daje svobodoljubni švicarski narod. Tako močan je ta zgled demokracije samouprave, zveznodržavne Švice, da tudi nasprotniki demokracije misli ne morejo mimo njega. Pa ne vedo drugega povedati, ko o posebnih razmerah, ki so boja v Švici in ki jih ni tam, kjer taki praktični »državniki« govore o ljudski blaginji in o napredku, mislijo pri tem nase in na svojo malho.

O, seveda, so v Švici posebne razmere, a tiste posebne razmere so take, da so bolj zahotane, kakor v kateri koli drugi evropski državi. Različne veroizpovedi, gospodarske različnosti (tudi Švica ima ravnine, še prav obsežne ravnine!), predvsem pa štirje različni narodi. In medtem ko je Nemcev največ — okoli tri milijone — je Retoromanov malo, komaj 44.000. Pa so vendar Retoromani prav tako državni narod, poročali smo nedavno tega, kako jim je bila ta državnopravna lastnost zakonito priznana. 44.000 je Retoromanov, pa imajo popolno jezikovno enakopravnost z Nemci, Francozi in Italijani, mar ni to dejstvo nekaj, kar bi kakega koroškega nemškutarja ali jugoslovenskega edinštenika kar vznemirilo vrglo.

Iz navedene knjige navajamo v prevodu odstavek, ki govori zlasti o tem, kako je Švica krepila prav s tem svojo zunanjo in notranjo moč — obe sta v vzročni zvezi, ne more biti ene brez druge —, da je kar najbolj varovala in čula nad vsemi narodnimi in krajevnimi posebnostmi, da ni imela stapljanja in izravnavanja v katerem koli pogledu ali smeri za svojo nalogo in namen, ampak ravno narobe za stvar, ki bi škodovala švicarski politični enotnosti ali pa jo celo ogražala.

Sicer pa res ne moremo reči, kakor da naj vsakdo ta sestavek pazljivo prebere in premisli. Potem mu bo prišlo primerjanje kar samo od sebe. A tudi trpko spožnanje, kako malo sprevidnosti in dobre volje je včasih tam, kjer bi je moralo največ biti. In nazadnje — upamo — prepričanje, da je treba obračunati z ljudmi in sestavi, ki so zarjavela zavora na vozu našega političnega življenja v času, ko ga ljudstvo s trudom in muko vleče navkreber. Uredništvo.

Nič ne dokazuje bitnostne upravičenosti kake države prepričevalneje in boljše, kakor njena bit sama, in Švica res ne rabi druge obrazložbe, kakor tele: da je nastal iz njenega mnogovrstnega prebivalstva sovisen narod, ki ga vodi ista volja do skupnosti.

Toda švicarski državni narod ima vendar neko posebno stališče v Evropi, ne samo, ker je njegovo ljudstvo (kakor je to povsod) neenotno v svoji krvni sestavi, ampak ker tudi razpada v številna majhna državna občestva in razen tega še v jezikovne skupine, ki so se drugod neprestano bojevale med seboj. Celo breme zgodovine je bilo treba nositi naprej: zlasti katoliški in romanski kantoni so se bali, da bi dobila Zveza preveliko pristojnost, in so se upirali, da bi se preveč zlili

da bi se poročile, čakajo, da bo njen prihodnji prišel na mesečno plačo vsaj 1000 din, najsi bo v državni ali zasebni službi, pa jih leta prehitijo, od takrat padajo zakoni. Najprej pada število porok, nato pa število rojstev, točno rečeno samo število zakonskih rojstev, medtem ko število nezakonskih rojstev vsekako narašča, kar pri nas popolnoma ometuje teorijo raznih vpreg glede blaginje in egocentrizma in morale.

Za naš narod velja, da je v svoji naravi in v bistvu in svojem neugnanem življenjskem pojmovanju v splošnem nepokvarjen, ljubitelj številnih družin, da pa kloni njegova bit pred višjimi silami, ko se mora odpovedovati svojim naravnim pravicam, družinski sreči zaradi — ultra posse. — In ravno to kruto dejstvo, ne samo revščina, temveč usoda beraštva, je vzrok padanja rojstev in naša — tragika.

v veliki enoti. Zgodovinski federalizem se je obdržal zategadelj v vsej svoji čistosti.

Razširjenje demokracije v 19. stoletju je dalo tudi narodnostnemu vprašanju nov pomen. Že strnitev francoskega naroda v revoluciji in zlasti pod Napoleonom I. je dala misliti, kako važna je lahko postala enotnost jezika za narod. Ko je romantika odkrila jezik kot mater in zarejališče kultur, je dodobra zbudila zavest skupnosti pri ljudeh enega jezika in jih zagotovila njihove posebnosti in lastne življenjske zvrsti.

K temu je še prišlo, da so v Švici gledali z največjim zanimanjem na mogočno evropsko gibanje, ki je oblikovalo novodobne narodne države: nikjer niso veseleje pritrjevali bojevnikom za nove, po jeziku zaznavne narode, kakor v Švici, ki je vendar te vzore tako malo spolnjevala. Iz Ženeve izhajajoče filohelensko gibanje je navduševalo izobražence kakor množice; izgnani in preganjani italijanski, nemški, poljski narodni junaki so bili sprejemani kljub ugovoru evropskih vlad kot enakomiselni z odprtimi rokami. Seveda, za Švicarje so bili v prvi vrsti bojovníki za svobodo, mučenci nazadnjaštva. Vendar pa ni bilo mogoče iti mimo tega, da se je hkratu teoretično odobraval njihova zahteva, naj narod enega jezika tvori lastno državo (pri čemer je bila Švica zmeraj priznana kot izjema).

Tako je nastal v 19. stoletju novi položaj, da švicarske narodnosti ne le niso živele svojega lastnega življenja, kakor doslej, ampak da je vsaka zase zavedneje poudarjala in močnejše občutila razliko od drugih, kakor kedaj prej. V nemški Švici so začeli ceniti starogermanskega ljudskega duha: pisatelji in učenjaki, katerih duh je hotel razbiti tesnost svojega izvira, so se čutili povezane z vsemi nemško govorečimi čez deželne meje ven v večjo domovino. Hkrati so čutili romanski Švicarji životvorne dotike s svojimi jezikovnimi rojaki onstran meja kar najmočnejše. V Parizu, v velikih mestih Nemčije in Italije so našli središča, ki so manjkala lastni deželi, in od tam so dobivali trajno vrednote, ki so prihajale v dobro njihovi umetnosti in znanosti.

Kakor pa je Švica pri tem spolnjevala svojo naravno nalogo, da spravi tri velike kulture v tesnejši dotik, da jih celo pomeša v posameznih osebnostih, ki so vsrkale hkratu romanskega in nemškega duha, in kolikor je od sprejetega spet vrnila s svojimi lastnimi deli: za veliko množico je bila jezikovna meja odločilna. Nemška Švica se je odpirala najprej Nemčiji, francoska in italijanska Franciji in Italiji. Močnejše doseljevanje iz sosednih dežel in neprestano mešanje krvi z zamejci je moralo še okrepiti to prizadevanje. Tudi granbündenski Retoromani so se pridru-

žili v 19. stoletju skoraj popolnoma sosednim kulturam, ne da bi bili zaradi tega zgubili ponos na svoj jezik. Tako se je Švica zavedno ločila v tri različne kulturne okolišje, ki so bili vsi v zvezi z zamejstvom in so se dotikali v notranjosti dežele. Nemogoča je postala tvoritev švicarske kulture v najširšem pomenu, ki bi obsegala vse te razločke in jih pretvarjala v novo enoto.

Vendar pa je ostalo še dovolj znakov posebnega švicarskega duha. V pokrajinah nemškega, francoskega in italijanskega jezika se je ohranilo toliko ljudskih posebnosti, ki so bile osnovane ponajveč na tesnobi domačih tal in zrastlosti s kmečkimi in malomeščanskimi razmerami domovine, da niso dotiki z enakojezikovnim zamejstvom nikoli dovedli do opustitve starošegnega švicarstva. Dela švicarskih pesnikov, pisana v treh kulturnih jezikih, so najzgovornejši dokaz za to. Razen tega je potegnila v nemški Švici ostro ločnico proti Nemčiji švicarska nemščina, ki jo govorijo prav tako izobraženi kakor neizobraženi. V zahodni Švici je tvorila trdno oporo reformirana konfesija zoper obenem katoliško in brezbožno Francijo. Vendar pa je ostalo švicarstvo obeh romantičnih skupin v marsikaterem pogledu različno od nemškega švicarstva. Kar so čutili v Ženevi kot prisno zavezniško, je utegnili biti Urnercem tuje.

Le eno je ostalo skupno vsem: volja do lastne države, zahteva po zadnji samoodločbi, in pri tem so se našli vsi. Tudi v časih izraženih aristokracij je povzročila zgradba Švice iz kantonov, kantonov iz vojvodstev, teh iz občin in sosesk, ki so vsi živeli svoje lastno življenje in ohranili svoje navade, da je po nekakšnem skoraj vsak Švicar imel besedo pri svoji državi. Nikoli ni stala popolnoma neudeležena množica brez pravic nasproti vladam. V občinah in v zmeraj še majhnih, zmeraj še preglednih državnopravnih tvorbah, v kantoni, ki so nastali deloma šele v najnovejši dobi, se je čutil sleherni doma, in zadeve te prave domovine so bile odločujoče za vsakogar. V kantoni se je mogla posamezna osebnost močnejše razmahniti. Takšni, kakor so bili, se kantoni niso mogli obdržati, če so stali sami, in prav tako je pomenila njihov pogin združitev z večjo državo, če je bila ta tudi enakega jezika. V zavezi pa, ki ni bila nič drugega, kakor svobodna zveza takih domovinskih držav, v katerih je mogla vsaka varovati svoje lastno življenje in gojiti svoje posebnosti, je bilo dano poroštvo za njihovo bit. To je ostala neuveta korenina Švice: raznovrstna prebivalstva so se združila v večjo celoto, da bi lahko tudi vnaprej zadostovala samim sebi.

Vsa poročila so bila dana, da ni bil nihče stiskan in žaljen v svojih potrebah. V eni zbornici zavezniškega parlamenta, v stanovskem svetu, je zastopan vsak kanton ne glede na svojo veličino po dveh poslancih, in vsak zakona mora sprejeti ne le večina upravičenih glasovalcev, ampak tudi večina kantonov.

Če je torej Švica kot država najboljše spolnjevala važno nalogo, obdržati kantone in njihove državljane v njihovi raznoličnosti, vendar pa ni ostala hladna smotrnost njen edini nagon. Iz mnogoličnosti je vendar izhajala sinteza, in kljub vsemu poudarjanju posamezne lastne volje je bila obdana zveza z bolj in bolj odločnimi čustvenimi vrednotami. Potrebne in od leta 1815. neprestano se množile pravice zveze v neprilog kantonom so dale povsod občutje, da je zaveza večja domovina. Kjer kantoni niso mogli več dvigati osebnosti, so se ogrevali duhovi ob vojnih spominih na stare zaveznike, ki so jih slavili kot lastna dejanja prav tako vneto v pokrajinah, ki so bile prej avstrijske, kakor so to delali potomci starih rodov iz prvotnih kantonov. Ali pa je čislanje dosežene demokracije nove Švice polnila srca z višjim ponosom. Švicarske narodne zavesti res ne manjka.

Opazovalec

Okoli hrvaškega vprašanja

Dne 15. letošnjega januarja so zborovali v Zagrebu hrvaški državni poslanci, izvoljeni dne 11. decembra 1958. Sejo je vodil predsednik bivše Hrvaške kmečke stranke dr. Maček. Soglasno so sprejeli resolucijo, s katero se naglašajo načelo narodne samoodločbe in poudarja hrvaško državno pravo, za kar se bori hrvaški narod že dvajset let. Resolucija razglasa za neveljavne vse pogodbe in zaveze, sklenjene zoper voljo hrvaškega naroda in poudarja, da hrvaški narod ne more trpeti, da bi se mu kratila pravica do obstanka in svobode. Hrvaški poslanci so tudi sklenili, da v skupščini ne bodo sodelovali.

Na to resolucijo je odgovorila »Samouprava«, vodilno glasilo JRZ, dne 18. t. m. v sestavku »Dosednost v negaciji«. Pravi, da ne pomeni nobene iznenadenja, in da dr. Maček že davno ne vodi več nobene samostojne politike, ampak da je popolnoma pod raznimi vplivi svoje politične okolice. Sicer marsikatero dejanje dr. Mačkove »pisarne« ni v skladu s koristmi države, vendar

se je gledalo zmeraj z največjo strpnostjo na delovanje dr. Mačkove skupine. Jugoslovenska radikalna zveza je že pred tremi in pol leti naglasila svojo pripravljenost, da se začne reševati hrvaško vprašanje, pa samo v mejah narodne in državne enotnosti.

»Samouprava« je torej ostala glede hrvaškega vprašanja natančno na istem stališču, kakor so ga zmeraj zavzemale JNS in njej sorodne centralistične stranke. Toda prav na tej osnovi se Hrvatje ravno niso hoteli sporazumeti, in gotovo je, da se tudi poslej ne bodo hoteli sporazumeti. Tega se prav tako gotovo zaveda tudi »Samouprava«. Pred vsem se pa zaveda, da tudi večina ljudi njenih besed ne bo drugače razumela. Treba je bilo torej še nekaj reči. In to je rekla »Samouprava« takoj naslednjega dne 19. t. m. v sestavku »Ali so dr. Mačkovi glasovalci glasovali za revizijo ustave in za federacijo?« V njem najprej zatrjuje, da so pokazale volitve 11. decembra, da je dr. Stojadinović zastopnik Srbov in edini upravičen govoriti v njihovem imenu. Z njim se bo moral tudi dr. Maček pogajati. Za miselnost in

Najboljše šivalne stroje

ADLER

za dom in obrt ter posamezne dele ter kolesa kupite pri

PETELINC

LJUBLJANA

za vodo, blizu Prešernov. spomenik.

Večletno jamstvo! — Pouk v umetnem vezanju brezplačen

načine »Samouprave« pa so značilne zlasti te besede:

Postavlja se vprašanje: Mar bi zares pomenilo, da je dr. Maček goljufal svoje glasovalce, če bi odložil vprašanje ustavne revizije in sklenil stvaren sporazum z zastopniki večine Srbov in večine Slovencev v naši državi. Preden se pa odgovori na to vprašanje, bi se moralo postaviti še neko drugo vprašanje: Mar ni bila zavedna ali nezavedna prevara hrvaških glasovalcev, kadar se jim je dopovedovalo, ko da bi bila revizija ustave stvarno edina zanesljiva pot do sreče in zadovoljnosti Hrvatov.

O tem, da bi opustitev ali magari samo odložitev ustavne revizije bila prevara hrvaških glasovalcev, sploh ne more biti besede.

Kakor je razvideti iz navedenih besed, misli ali hoče misliti »Samouprava«, da hrvaškim množicam ni resno za gesla o hrvaški državnosti, ustavni reviziji in kar je s tem v zvezi, ampak da je vse le bolj izraz neke splošne nezadovoljnosti brez jasnih ciljev. In tako vabi dr. Mačka, naj pusti vsa tista gesla in upošteva »stvarne« razmere, to je, naj stopi v vlado.

Sicer bi pa samo še pripomnili, da »Samouprava« nič ne pove, kako si zamišlja, zadovoljiti hrvaško ljudstvo, oziroma kaj mu hoče nuditi. Pri tem bi opozorili tudi na dejstvo, da je hrvaških državnih poslancev tako malo, da ne bi mogli v tej skupščini vplivati ne na eno ne na drugo stran. Najbolje bi torej, da se mnenje »Samouprave« preiskusi s praktičnim zakonodajnim delom, kar se v načelu zgodi lahko v dveh ali treh sejah. Potem se bo takoj pokazalo, če je »Samouprava« pravilno presojala vzroke, zakaj so hrvaške množice nezadovoljne.

Prevelika vestnost

Gozdna uprava v nekem kraju Slovenije je te dni poslala društvu, katero plačuje za neko služnost 20 dinarjev letne priznane, opomin za 25 par. Te pare mora plačati društvo za zamudne obresti, ker je nakazalo priznane 20 dinarjev osem dni prepozno. Za ta opomin je moralo društvo plačati en in pol dinarja poštne: pri nakazilu 25 par pa tako poštne položnice 50 par.

Zato da je gozdna uprava prejela 25 par obresti, je imelo društvo osemkrat toliko izdatkov. Skrajna negospodarstvenost prevestnega poslovanja pa se pokaže šele, če pomislimo, da znašajo v resnici šest odstotne obresti od 20 dinarjev za osem dni samo 3 pare in da je mogla priti ta uprava do 25 par le na podlagi pravila, da je najmanjši znesek, ki se more zaračunati, 25 par. — Seveda se dobijo tako vestni ljudje samo v Sloveniji; ne bi nam pa škodovalo, če bi tudi drugod vladala tako velika vestnost.

Stiska v Sloveniji traja

»Trgovski list« pripoveduje pod naslovom »Pridobnina se mora znižati« o stiski, ki jo preživlja slovenski trgovec. Vzrokov za to stisko je več, v prvi vrsti splošna revščina, ob kateri seveda ne more cveteti trgovina, davki, ki so v Sloveniji mnogo večji, kakor v ostalih pokrajinah, krošnjarstvo in podobne stvari. V Sloveniji tudi še ni prišlo do zboljšanja, ker so pač vzroki stiske ostali. V tem pogledu piše:

Govori se o nekaki konjunkturi v letu 1938, v Jugoslaviji. Mogoče je govoriti o tem v južnih krajih naše države, zlasti pa še v Vojvodini. Tam država odkupuje žito in druge pridelke po 100 odstotkov nad svetovno ceno. Tam ima danes kmet denar in to se pozna tudi tamkajšnjemu trgovcu in industriji. Slovenija pa nima od tega nič, temveč le izgubo. Da se krije izguba pri žitaricah, morajo odstopati naši izvozniki lesa, sadja, jaje in živine Narodni banki angleške funte globoko pod dnevno ceno.

Še o koncu domačega podjetja

Poročali smo že, da so prišle Strojne tovarne in livarne v Ljubljani na boben in da je z njimi

zginilo s slovenskega gospodarskega terišča staro domače podjetje. »Ljudski glas« navaja k neveslemu koncu te industrije še tele zanimive podrobnosti:

Pred 14 in pol meseci so ljubljanske Strojne tovarne in livarne ustavile obratovanje in so bili vsi napori, da bi se obrat obnovil, zaman. Čeprav so imele tovarne ob ustavitvi obrata zagarantirana naročila za več mesecev vnaprej, vendar niso mogle obratovati zaradi pomanjkanja likvidnega kapitala. Ne doma in ne v Belgradu lastniki tovarne niso našli na razumevanje, in tako je prišla najstarejša ljubljanska tovarna, v kateri je bil naložen izključno le domači kapital, dne 29. decembra na dražbo.

Vsi objekti so bili cenjeni na din 13.074.168, prodani pa za 8.800.000 din tako, da ne bo krita niti Narodna banka, ostali hipotekarni upniki pa zgube ves denar, ki so ga posodili podjetju. Težek udarec je zadel tudi delavce, ki ne ostanejo le brezposelni, marveč zgube tudi velik del neizplačanega zaslužka. Ob prenehanju obratovanja je dolgovala tovarna delavstvu 104.718 din, za odpovedni rok pa je ostala dolžna 96.852 din, medtem ko je delavstvu v obročih izplačala skupno 70.500 din in bodo tako izgubili delavci skoraj 130.000 din.

Nemci in Čehi

Pod naslovom »Reaktionarni glasovi iz Prage« je priobčil »Berliner Tageblatt« dne 21. t. m. sestavek, ki zelo nazorno kaže stališče Velike Nemčije do češko-slovaške republike, pa seveda tudi do drugih držav. Sestavek govori prav za prav za sebe in ne rabi razlage. List je hud zaradi nekih glasov čeških listov najprej že zaradi tega, ker jih češka cenzura ni preprečila, češ da jih je s tem tako rekoč odobrila. Zlasti mu ni všeč, da se nahaja med temi listi celo »Venkov«, ki je glasilo vladne stranke in ministrskega predsednika. Kajti ta list in pa »Narodni Hlas« zastopata ravno nasprotna načela od tistih, ki sta jih razglasila državni predsednik Hácha in predsednik vlade Beran sam ob svojem nastopu, namreč pošteno poravnava z Nemčijo kot sosedo in deležnico pri skupnem življenjskem prostoru in opustitev sovraštva do Nemčije tako v zunanji politiki kakor pri vzgoji češkega ljudstva v lastno njegovo korist. Ta dva češka časnika pa zahtevata vrnitev k »českemu patriotizmu« stare zvrsti, ki da ima namen, kratičiti nemške življenjske pravice in ki napačno razlaga »zgodovinske pravice« češkega naroda kot nasprotstvo do nemštva. Monakovo pomeni obsodbo češke politike do septembra 1938. Praški uredništvu nista pomislili, kako bo vplival na Nemčijo in svet reakcionarni poziv na zgrešeno preteklost. »Narodni Hlas« se obrača ostro zoper češke zaveze v Monakovem in zoper sudetskonoemške državnozborske volitve, ki so soglasno potrdile češko-nemško razmejitev. »Venkov« pa še stopnjuje to misel, ko se ozira na predvojno narodnostno sovraštvo v stari Avstriji z njegovim pogubnim vplivom na nespravljive elemente v tej državi. Nemcev prav nič ne mik, da bi se po preteklih letih in po sudetskih volitvah še razravnali z zgodovinskimi neresnicami, kakor s priselitvijo Nemcev na češki svet. Zato samo priporočajo, naj se ne gleda na nemško-češko vprašanje iz ozkega češkega kota, ampak da si Čehi predstavijo kedar tudi evropski zemljevid z nemškim življenjskim prostorom. Sicer bodo Nemci menili, da Čehom ni za dobro sosesčino z njimi.

Velike zgube izvoznikov v Nemčijo

Pod tem naslovom piše »Trgovski list«:

V severni Sloveniji, zlasti pa v Mariboru in okolici se trgovci, ki izvažajo večje množice blaga v Nemčijo, zelo pritožujejo nad čudnim ravnanjem Narodne banke, ki jim je s svojim najnovejšim korakom povzročila milijonske izgube. Gospodarske kroge so poslednji ukrepi Narodne banke tem bolj zadeli, ker so prišli nepričakovano, da je zopet onemogočena ali vsaj zelo otežena kalkulacija, ki je vendar podlaga vsakega posla. Tembolj je trgovec prizadel ukrep Narodne banke, ker se tiče marke in ker so se prav zadnje čase začeli nemški uvozniki v večji meri zanimati za naše blago.

Kakor znano, se je Jugoslavija v dogovoru, sklenjenem z Nemčijo v jeseni, obvezala, da bo držala klirinško marko na višini 14.50 do 14.70 dinarja. Da se to omogoči, je Narodna banka neprestano intervenirala na borzah in nakupila v ta namen velike množine mark. Tečaj se je res držal stalno na višini 14.50. Izvoznikom je ta tečaj prijal in na tej bazi so tudi napravili velike sklepe z nemškimi odjemalci. Ker so izvozniki vedeli, da dobe za vsako iz Nemčije nakazano marko po 14.50 dinarja, so tudi blago dražje plačevali, od česar je imel zlasti kmet precejšnjo korist.

Pred dobrim tednom pa je Narodna banka sporočila nemški Državni banki, da ne more več intervenirati na borzah ter da zato tudi ne more več poroštevati za tečaj klirinške marke. Banka več ne intervenira, nakar je marka takoj zdrknila za povprečno 50 par navzdol in notira sedaj približno 13.80 dinarja. Še pred tem korakom pa je Narodna banka sredi decembra nenadoma ustavila izdajanje klirinških do-

bropisov, ki so bili dotlej v redu dodeljeni. Ko pa je banka ustavila intervencijo na borzi, je začela zopet izdajati dobropise, in to naravnost v velikih množinah. Uvozniki morajo sedaj vnovčevati te klirinške dobropise po novem borznem tečaju marke, t. j. do 13.80. Trgovci izgube torej 50 par pri vsaki marki. S to izgubo niso računali, sicer bi se bili pravočasno na to pripravili, t. j. plačali bi bili producentu za dobavljeno blago nekoliko manj.

Z ravnanjem Narodne banke so najbolj prizadeti izvozniki živine, mesa, slanice, masti, perutnine in jaje ter nekaterih drugih predmetov. Manj občutijo izgubo izvozniki sadja, ker so računali večinoma že poravnani in dobropisi vnovčeni po prejšnjem tečaju marke. Sodijo, da je s postopanjem Narodne banke v Mariboru in okolici za več milijonov izgube. Težko bo izgubo zopet izravnati, ker gre glavna sezona že h kraju.

Zunanjepolitični vzroki španske vojne

Pod naslovom »Sredozemljiska vprašanja« piše švicarski dnevnik »National-Zeitung« tudi tole:

Chamberlain ni drugega dosegel in tudi nič drugega poskušal, kakor da je pripravil Mussolinija, da je zatrljeval svojo miroljubnost. Kar ni bilo težko. Mir in vojna sta postali prazni besedi, obe oznamenjeta samo graduelno razliko tistih načinov, s katerimi zasledujejo dinamične diktature svoje namene. Mirne načine smo opazovali v Avstriji in Češko-Slovaški, bojvite na Kitajskem in v Španiji.

Vprašanje, če bo splošni Mussolini svojo obljubo, da bo po Francovi zmagi potegnil italijanske legione iz španskih dežel, utegne biti nebitveno, če si ga ogledamo natančneje. Najprej se je dovolj pokazalo, da novodobna politična dinamika ne pospešuje držanja obljub, pa naj pridejo od katere koli strani. Pašizem je moral prav tako pustiti pasti Avstrijo, kakor demokratični poroki, kakor Anglija Abesinijo, Francija Češko-Slovaško, te obe Kitajsko. V tej zvezi naj se torej špansko vprašanje ne načenja. Seveda tudi ne gre za to, da bi bila po Francovi zmagi Italija osvobodjena strahu pred »boljševiziranjem Sredozemlja« in zaradi tega zadovoljna. V republikanski Španiji je bila samo štiriodstotna komunistična primes, kar ni moglo buditi strahu čez celo Sredozemljsko morje. Dejanska sovjetska pomoč za Madrid se ne da ugotoviti, od italijanske strani se tudi ne izraža s številkami. Dokazano je, da je bila manjša, kakor ona za Burgos. Več pove in za bodočnost utegne biti važnejši spomin na dejstvo, da je sklenila Italija najprej leta 1887., potem, bolj stvarno, leta 1926. s Španijo tajne pogodbe, ki so imele za prvi namen premoč obeh polotokov s Sredozemlju in Severni Afriki. Z ustanovitvijo španske republike je postala zadnja pogodba — prva že 1895. leta — brezpredmetna, in da jo spet uveljavi in primerno razširi, je pač Italija pobijala ravno to republiko. Z uničenjem španske republike bi bila podaljšana os čez Sredozemlje, od Pirenejev do Gibraltarja in odtod v španski Maroko.

Mali zapiski

Prepovedani letaki.

Državno pravdnštvo v Zagrebu je prepovedalo širiti te letake:

1. »Sveukupnom hrvatskom činovništvu!«
2. »Slovenci!«
3. »Hrvatski namještenici i namještenice grada Zagreba!«
4. »Hrvatski narode!«
5. »Na badnjak 1938.«

Letaki so izšli v Zagrebu.

Da bi bilo res

Ljubljanski dnevniki so te dni prinesli poročilo o poslovanju mestne zastavljalnice v preteklem letu 1938. To poročilo navaja, da je imela zastavljalnica v letu 1938. nekaj manj prometa, kakor v prejšnjem letu 1937. Ta okoliščina se v poročilu uporablja za dokaz, da velikanska večina ljubljanskega prebivalstva živi v znosnih razmerah.

Nam se pa okoliščina zmanjšane prometa v mestni zastavljalnici ne zdi ravno trden dokaz za to, da večina ljubljanskega prebivalstva udobno živi. Mislimo, da bi bilo najprvo treba dokazati, da večina ljubljanskega prebivalstva tudi nekaj poseduje, kar bi mogla nesti v zastavljalnico. Kaj pa če večina že nima ničesar, kar bi mogla zastaviti? Ali ne bi mogel biti tudi to vzrok za zmanjšanje prometa zastavljalnice?

Slovenščina pri železnici.

Znano je, da naša železniška uprava slovenščine nič preveč ne upošteva, zaradi česar potem tudi ni čudno, da ima neka večja postaja v Sloveniji nad svojimi vrati tudi takšne nadpise: »Šef prometni« in »Postaje urad«. Ugledu železnice gotovo ne bo škodovalo, če pusti ta napisa popraviti, ki — mimogrede omenjeno — ne samo nista slovenska, ampak niti hrvaška ali srbska ne.

Urednik in izdajatelj: K. Vitko Musek v Ljubljani.